

Gimnazija Kranj

Psihopati in sociopati v resničnem življenju

Raziskovalna naloga - psihologija

Avtorica: Meta Gašperlin

Mentor: Luka Uršič

Kranj, 2023

ZAHVALA

Za vso pomoč, spodbudo in podporo pri raziskovalni nalogi se iskreno zahvaljujem mentorju Luku Uršiču, brez katerega te naloge ne bi bilo.

Zahvaljujem se tudi sošolki Lari Livaković Kočevar, ki je s svojimi idejami bistveno izboljšala to raziskovalno nalogu.

KAZALO VSEBINE

POVZETEK	5
1 UVOD	6
2 TEORETIČNI UVOD	7
2.1 O psihopatih	7
2. 1. 1 Zgodovina	7
2. 1. 2 Osebnostne lastnosti	10
2. 1. 3 Dojemanje zunanjega sveta	12
2. 1. 4 Odnosi z drugimi ljudmi	13
2. 1. 5 Vrste psihopatov	13
2. 1. 5. 1 Narcističen psihopat	13
2. 1. 5. 2 Psihopatski sadist	14
2. 1. 5. 3 Visoko funkcionalni psihopat	15
2. 1. 6 Primarna in sekundarna psihopatija	15
2. 1. 7 Psihopati in kriminal	16
2. 1. 8 Genetika	16
2. 1. 9 Nevrologija	17
2. 1. 10 Statistika	19
3 RAZISKOVALNI DEL	22
3. 1 Metode in metodologija	22
3. 1. 1 Postopek	22
3. 1. 2 Anketiranci	22
3. 1. 3 Anketa	22
4 REZULTATI	23
4. 1 Analiza knjig	23
4. 1. 1 A Clockwork Orange	23
4. 1. 2 Gone Girl	24
4. 1. 3 The Talented Mr Ripley	25
4. 2 Rezultati ankete	26
5 RAZPRAVA	30
6 ZAKLJUČEK	32
7 VIRI IN LITERATURA	33
8 PRILOGE	36
8. 1 Anketni vprašalnik	36

KAZALO SLIK

Slika 1 Teofrast.....	8
Slika 2 Philippe Pinel.....	9
Slika 3 Robert Hare.....	10
Slika 4 Bonnie Parker in Clyde Barrow.....	13
Slika 5 Psihopatski serijski morilci 20. stoletje. Prvi zgoraj levo je Ted Bundy.....	15
Slika 6 Položaj gena MAOA na kromosomu.....	17
Slika 7 Deli prefrontalne skorje.....	18
Slika 8 Položaj anteriorne cingulatne skorje (anterior cingulate cortex) in amigdale (amygdala) v možganih.....	18
Slika 9 Položaj vohalne čebulice v možganih.....	19

KAZALO TABEL

Tabela 1 Primerjava osebnostnih lastnosti narcisov, sociopatov in psihopatov.....	11
Tabela 2 Prikaz izražanja določenih lastnosti narcisov in oseb z antisocialno osebnostno motnjo pri narcističnih psihopatih.....	14
Tabela 3 Alexove osebnostne lastnosti.....	23
Tabela 4 Osebnostne lastnosti Amy Elliott Dunne.....	24
Tabela 5 Osebnostne lastnosti Toma Rippela.....	25
Tabela 6 Delež/število prepoznavanih psihopatskih lastnosti med profesorji in dijaki Gimnazije Kranj.	26
Tabela 7 Delež/število prepoznavanih sociopatskih lastnosti med profesorji in dijaki Gimnazije Kranj..	27
Tabela 8 Ocenjevanje resničnosti mitov o psihopatih.....	28
Tabela 9 Ocena profesorjev in dijakov o lastnem znanju na področju psihopatije/sociopatije.....	29

POVZETEK

V raziskovalni nalogi sem se osredotočila na področje psihologije, natančneje na lastnosti psihopatov in sociopatov in njihovo zastopanost v sodobnih medijih. Osrednji del je bila anketa, ki sem jo izvedla med dijaki in profesorji na Gimnaziji Kranj. S pomočjo le te sem potrdila oziroma ovrgla dve izmed svojih hipotez. Tretjo hipotezo sem preverjala z analiziranjem knjig, za katere je domnevano, da je glavni lik psihopat ali sociopat. Ugotovila sem, da sodobna literatura sociopatov ne prikazuje pravilno in da večina ljudi ni dobro podučena o psihopatiji in sociopatiji. Moje delo je odprlo veliko novih vprašanj, ugotovila pa sem tudi, da je tema, ki sem se jo odločila raziskovati, še zelo neraziskana, do zanesljivih virov pa se je bilo težko dokopati. Pri pisanju teoretičnega dela raziskovalne naloge me je najbolj oviralo to, da je sociopatija še dokaj nov pojem, zaradi česar strokovnjaki še nimajo poenotenega mnenja, literature na področju pa je še zelo malo.

Ključne besede: psihopatija, sociopat, psihopat, anketa, sodobni mediji

ABSTRACT

In my research assignment I focused on the field of psychology, more specifically on personality traits of psychopaths and sociopaths and their presentation in modern media. The main part was a survey which I carried out among students and professors of Gimnazija Kranj. I used it to confirm or refute two of my hypotheses. I checked the correctability of my third hypothesis by analysing books which are thought to have a psychopath or a sociopath in as a main character. I discovered that modern literature doesn't correctly display sociopathy and that most people don't have a good knowledge on the topic of psychopathy and sociopathy. My work opened a lot of new questions and I also discovered that the topic I chose to research is incredibly underresearched and it is very hard to find reliable sources. While writing the theoretical part, I had the most trouble with sociopathy being a pretty new concept. Because of that, scientists do not have the same opinion on the matter yet, and there is still very little literature on this field.

Key words: psychopathy, sociopath, psychopath, survey, modern media

1 UVOD

Raziskovalna naloga je naloga s področja psihologije. To je znanost, ki preučuje duševne procese, vedenje in osebnost. V tej raziskovalni nalogi sem se osredotočala na primerjavo psihopatov in sociopatov ter njihovo zastopanost v sodobnih medijih. Psihopati so osebe, ki trpijo za duševno motnjo, imenovano psihopatija. Sociopati so duševni bolniki, za stanje katerih je odgovorno okolje. Za to raziskovalno nalogo sem se odločila, saj me zanima, če so v sodobni literaturi, ki smo ji vsak dan izpostavljeni, sociopati in psihopati res predstavljeni v skladu z odkritji znanstvenikov.

Da bi se bolj približala odgovorom na svoja vprašanja, sem poiskala obstoječe vire o izbrani temi. Z njihovo pomočjo sem povzela, kar je trenutno znanega o psihopatiji in sociopatiji. Popisala sem zgodovino preučevanja psihopatije, probleme, s katerimi se trenutno soočamo zaradi le te, vrste psihopatov, genetske in nevrološke dejavnike ter razliko med primarno in sekundarno psihopatijo. Nato sem jo primerjala s sociopatijo. Osredotočila sem se predvsem na iskanje razlik med lastnostmi psihopatov in sociopatov, saj se mi zdi res pomembno, da med njimi znamo ločevati. Nadaljevala sem z analizo lastnosti oseb v knjigah *Gone Girl* (Gillian Flynn) in *A Clockwork Orange* (Anthony Burgess). Te knjige sem si izbrala, saj osebe v njih na internetu in socialnih omrežjih, kot so Instagram, YouTube in TikTok, opisujejo kot psihopate oziroma sociopate. Želela sem preveriti, če to res drži. Nato sem izvedla anketo, s katero sem preverjala, koliko splošnega znanja o psihopatiji in sociopatiji imajo dijaki in profesorji Gimnazije Kranj. V zaključku sem predstavila svoje ugotovitve.

Moja raziskava temelji na treh raziskovalnih vprašanjih in njim pripadajočih hipotezah.

1. Ali znajo dijaki in profesorji Gimnazije Kranj razločevati med psihopati in sociopati?
Hipoteza 1: Večina profesorjev zna ločevati med psihopati in sociopati, medtem ko večina dijakov ne pozna razlike med njimi.
2. Ali dijaki in profesorji Gimnazije Kranj vedo, kateri miti o psihopatih so resnični?
Hipoteza 2: Dijaki in profesorji Gimnazije Kranj ne vedo, kateri miti o psihopatih so resnični in kateri ne.
3. Kako sodobna literatura predstavlja psihopate in sociopate?
Hipoteza 3: Sodobna literatura ne ločuje med vedenjem psihopatov in sociopatov.

2 TEORETIČNI UVOD

2.1 O psihopatih

Slovar slovenskega knjižnega jezika psihopata definira kot »značajsko, osebnostno neuravnovešenega človeka« (Fran, 2022). V Bibliji sveti Pavel (religiozne) psihopate definira kot »hinavske lažnivce, ki imajo v svojo vest vžgano znamenje« in kot ljudi, ki »imajo omadeževana celo njihova um in vest. Izpovedujejo, da Boga poznajo, toda z dejanji ga zanikajo.« V resnici pa je pojem psihopat precej bolj kompleksen in ga je veliko teže definirati kot samo z eno preprosto povedjo.

Psihopatija je neozdravljiva nevropsihiatricna motnja, ki jo razvije približno 1 % prebivalstva. Torej je trenutno na Zemlji okoli 80 milijonov psihopatov, če upoštevamo, da se je 15. novembra 2022 število prebivalcev dvignilo na 8 milijard. V kategorijo »skoraj psihopatov« sodi med 10 in 15 % svetovnega prebivalstva. (Kruszelnicki, 2013)

Psihopatija ni identificirana ne kot bolezen v ICD-10¹ in ne kot duševna motnja v DSM-5-TR². Za to, da človek postane psihopat, je zaslужna kombinacija nevrobioloških faktorjev, vpliva okolja in epigenetskih sprememb. Znanstveniki se še vedno ne strinjajo popolnoma o tem, kam naj bi psihopate umestili. Nekateri psihopatijo popolnoma ločujejo od antisocialne osebnostne motnje, drugi jo navajajo kot podvrsto le te ... Da bi se zmedi izognili, jo v zadnjem obdobju največkrat definirajo le kot skupek osebnostnih lastnosti in vedenja, ne pa tudi kot duševno motnjo. Enako velja za sociopatijo. (Dein, 2012)

Posledica tega, da psihopatije sploh še nismo sposobni popolnoma razumeti ali definirati je, da je ne znamo zdraviti. V zadnjih desetletjih smo se le uspeli naučiti, kako omiliti simptome in kako ljudem s psihopatijo pomagati, da živijo čim bolj normalno življenje. (Kent in Morris, 2014)

2. 1. 1 Zgodovina

Omembo psihopatov lahko prvič zasledimo v zapisih Teofrasta, učenca enega izmed največjih starogrških učenjakov, Aristotela. Čeprav jih je on poimenoval »brezvestni«, lahko iz opisanih lastnosti dotednih oseb sklepamo, da je Teofrast preučeval prav psihopate. V svojih zapisih jih je označil za ljudi brez »običajnih« odnosov z drugimi in prerek, ki bi jim jih ti odnosi postavliali. Teofrast navaja, da psihopati ne premorejo ne empatije in ne vesti. (Hoffman in Kiehl, 2011)

---

¹ International Classification of Diseases (Mednarodna klasifikacija bolezni) pojasnjuje vse znane bolezni in vzroke smrti ter jih razvršča v 21 kategorij.

² *The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, Text Revision* je uradni priročnik Ameriškega psihiatričnega združenja, ki v Združenih državah Amerike služi kot orodje za prepoznavanje in diagnosticiranje duševnih motenj. (American Psychiatric Association, 2023)

Slika 1
Teofrast.

Fish, O. (2022). Teofrast. 24CMII.

V sodobnejših časih, ko je raziskovanje psihopatije že precej napredovalo, lahko opazimo, da so bile osebe s psihopatskimi značilnosti v mitih in literaturi zastopane že v letih pred našim štetjem. Najočitnejša primera sta Medeja iz starogrških mitov in Kajn iz Stare zaveze Svetega pisma. Medeja je iz maščevanja nad Jazonom ubila svoja lastna sinova, Kajn pa je zaradi pohlepa umoril brata Abela. Pojav takšnih literarnih subjektov kaže na to, da so avtorji posamezni s psihopatskimi lastnostmi popisovali že dolgo preden so jih psihologi uspeli kvalificirati. Psihopatijo lahko zasledimo tudi v Shakespearjevi tragediji Richard III in zbirkri arabskih pripovedk Tisoč in ena noč. (Hoffman in Kiehl, 2014)

Med prve znane psihopate lahko skoraj z gotovostjo uvrščamo atenskega generala Alkibiada (450 – 404 pr. n. št.) in starorimskega cesarja Kaligulo. Mnogo stoletij kasneje jima je sledil nemški diktator Adolf Hitler. Prvi, ki se je odločil pojav psihopatije raziskati, pa je bil šele francoski zdravnik Philippe Pinel leta 1806, ki je pojav označil kot mania sans délire (sl. *manija brez delirija*). Svoja odkritja je popisal v knjigi *A Treatise On Insanity*. Kasneje je njegov učenec Jean Etienne Dominique Esquirol za enak pojav uporabil izraz la folie raisonnante (sl. *racionalna norost*). Benjamin Rush, eden izmed ustavnih očetov Združenih držav Amerike, je v drugi polovici 18. stoletja psihopatijo označil za moralno motnjo. Konec 18. in začetek 19. stoletja je bilo v povezavi s psihopati pogosto mogoče zaslediti izraz moralna norost. (Anderson in Kiehl, 2014)

Slika 3
Philippe Pinel.

The Editors of Encyclopaedia Britannica (b. d.) Philippe Pinel. *Britannica*.

Prvo uporabo izraza psihopat pripisujemo nemškemu psihiatru J. L. A. Kochu, ki ga je konec 19. stoletja izpeljal iz *psychopastische* (sl. *trpeča duša*). Izraz je bil v konstantni uporabi tudi v medicini do leta 1930, ko so ga začeli pogosteje mešati s sociopatom. Takrat je bilo veliko lažje verjeti, da je za duševno stanje oseb odgovorna družba. (Hoffman in Kiehl, 2011)

Bolj kot se je družba razvijala, bolj smo se žeeli znebiti psihopatije, saj je povzročala ogromno težav predvsem v sodnem sistemu. V zdravljenje psihopatov, njihova sojenja in raziskave je šlo ogromno denarja. Največje težave povzroča to, da nekatere države na podlagi t. i. psiho gena oproščajo hude zločince ali pa jim krajšajo zaporne kazni. Ocenjeno je, da celoten svet na leto zapravi okoli 460 milijard ameriških dolarjev le za dejavnosti, povezane s psihopatijo. NATO je zato 1995 odprl Inštitut za napredne študije psihopatskega vedenja in za direktorja postavil Roberta Hare-a, ki nas je s svojimi dognanji uspel približati potencialnim zdravljenjem in obvladovanju psihopatije. Uvedel je tudi *Hare Psychopathy Checklist*, ki se danes uporablja za odkrivanje psihopatskih lastnosti pri osebah, za katere sumimo, da so psihopati. (Hoffman in Kiehl, 2011)

Slika 5
Robert Hare.

Smith, C. (1995). UBC researcher Robert Hare reflects on 30-year odyssey into the minds of psychopaths. *The Georgia straight.*

2. 1. 2 Osebnostne lastnosti

Osebnostne lastnosti so zelo pomemben faktor pri identificiraju psihopata, a se ne smemo zanašati le na njih, saj je psihopatija spekter lastnosti. To pomeni, da ni točno določenega »recepta«, po katerem bi lahko nekoga z gotovostjo označili za psihopata. Leta 2022 so bile izvedene študije, s katerimi so ugotovili, da ima vsaj eno izmed psihopatskih lastnosti 29 % celotne populacije. (Morin, 2022)

Pri psihopatiji moramo biti pozorni tudi na to, da obstaja več vrst oziroma skupin. Nekatere lastnosti so splošne za vse psihopate, druge diferencirajo med skupinami v pogostosti in intenzivnosti izražanja. Pomembno je omeniti tudi, da se pri vsaki osebi s psihopatijo zagotovo ne bodo izrazile vse navedene lastnosti.

Največkrat se zgodi, da laiki ne ločujejo med psihopati in narcisi ali med psihopati in sociopati. V tabeli 1 so za lažje razumevanje raziskovalne naloge prikazane lastnosti oseb s temi tremi stanji. Pri psihopatih so navedene le lastnosti, ki so skupne vsem vrstam psihopatov.

Tabela 1 Primerjava osebnostnih lastnosti narcisov, sociopatov in psihopatov.³

Narcis	Sociopat	Psihopat
manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje
psihična zloraba drugih ljudi		
pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije
obsesivno fantaziranje o slavi, lepoti in bogastvu		
pričakovanje uslug od drugih ljudi brez kakršnegakoli povoda		
superiorni kompleks		superiorni kompleks
izrazito ljubosumje		
aroganca, bahanje		
vztrajanje pri tem, da je najboljši v vsem, česar se loti		
pretiran občutek lastne pomembnosti		pretiran občutek lastne pomembnosti
ekstremno pretiravanje pri opisovanju lastnih talentov in dosežkov		
težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	
potreba po dokazovanju		
	antisocialno vedenje	antisocialno vedenje
	površinski šarm	površinski šarm
	impulzivnost	impulzivnost
	pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo
		dobra osredotočenost
		egocentrizem
		imunost na tesnobo
		neodzivnost na potencialne grožnje
		neusmiljenost
	brezobzirnost	brezobzirnost
		nezmožnost občutiti ljubezen
		podpovprečna inteliganca
		preračunljivost

³ Prazne celice tabele pomenijo, da tiste lastnosti določena oseba nima. To velja za vse tabele v tej raziskovalni nalogi.

	nemoralnost	
	dovzetnost za izpade jeze	
	nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...)	
	nezanimanje za varnost drugih ljudi	
	nesposobnost preračunljivosti	
		pomanjkanje dolgotrajnih ciljev

Študija, ki jo je leta 2022 napravil *British Journal of Psychology* (Mirandola idr., 2022), kaže tudi na to, da si osebe s psihopatskimi lastnostmi zapomnijo veliko več podrobnosti o čustvenih dogodkih kot osebe brez teh lastnosti. To je predvsem posledica brezobzirnosti. Ista študija pa je dognala tudi to, da osebe, ki so ekstremno brezobzirne, težje procesirajo čustva. Že dolgo je znano tudi, da negativna čustva zahtevajo več pozornosti in kognitivnega procesiranja kot pozitivna. V kar nekaj primerih se je izkazalo, da zelo brezobzirne osebe niso uspele razumeti lastnih negativnih čustev in so dogodek, s katerim so bila le ta povezana, enostavno pozabile. (Staloch, 2022)

Zanimivo je, da včasih ljudje s psihopatijo kljub pomanjkanju empatije lahko na intelektualnem nivoju zaznajo, da s svojimi dejanji nekomu škodujejo. Kljub temu tega s čustvenega vidika niso sposobni razumeti. Psihopat ni čustveno zrela oseba, a je lahko čustveno inteligentna. (Grande, 2018)

Impulzivnost, ki je zelo pogosta pri psihopatih, je po navadi rezultat prepoznavanja empatije, obžalovanja in krivde kot šibkosti. Ko se nekdo s psihopatijo zave, da teh t. i. šibkosti nima, se na podlagi le tega zaveda, da njegova dejanja ne bodo imela nobenih čustvenih in miselnih posledic na njega samega, zaradi česar pride do impulzivnosti. (Psychopaths in Life, 2023)

2. 1. 3 Dojemanje zunanjega sveta

Psihopati imajo do okolja izredno nenavadni odnos. Materialne dobrine zanje nimajo nobene vrednosti, niti takrat, ko jih prejmejo od nekoga kot darilo. Prav tako, kot so manipulativni do ljudi, tudi stvari vidijo le kot nekaj, kar lahko izkoristijo in kar jim lahko koristi naprej v življenju. Ne zanima jih narava ali njihovo »poslanstvo«, temveč življenje razumejo le kot nekaj nujnega, skozi kar se morajo prebiti. (Psychopaths in Life, 2023)

Na neki točki v življenju psihopati po navadi ugotovijo, da se po zaznavanju čustev razlikujejo od drugih ljudi. Da bi to prikrili, začnejo zavestno posnemati čustvene odzive, ki jih pri »normalnih« ljudeh sprožijo določene situacije. Njihov največji in pogosto edini strah je ta, da bi ljudje v njihovi okolici odkrili, da se od njih razlikujejo. A tega strahu se sami ne zavedajo, čeprav je edini razlog, da funkcionirajo na kolikor toliko normalni ravni. Posledica tega strahu se včasih izrazi kot morilsko nagnjenje, saj se psihopat počuti ogroženo in želi moriti, preden bi bil umorjen sam. Ker psihopati niso dovolj v stiku s svojimi čustvi, da bi jih ta »ovirala« pri vsakdanjem življenju, na stresne situacije tudi nimajo odgovora *Fight Or Flight* (sl. *Bori se ali zbeži*)⁴. (Psychopaths in Life, 2023)

---

⁴ Avtomatska psihološka reakcija na navidezno stresen dogodek, ki se pokaže kot spopadanje z dogodkom ali izogibanje le tega. (Psychology Tools, 2023)

Ker jih tako zelo straši, da bi družba prepoznala njihovo stanje, so psihopati lahko zelo paranoični in želijo čim prej doseči popolno dominanco nad ljudmi v svoji okolini. To se lahko kaže kot izrazita želja po napredovanju v službi, uveljavljanje nadvlade nad določenim posameznikom, ipd. (Psychopaths in Life, 2023)

2. 1. 4 Odnosi z drugimi ljudmi

V odnosih psihopatov do drugih ljudi je pogosto zaznati njihovo željo po nadzoru, obravnavanju drugih ljudi kot objekte in le sredstvo, ki ga lahko izkoristijo ... Na splošno je za njih težje zgraditi pristne odnose z drugimi, njihove težave z občutenjem ljubezni pa pri tem zagotovo ne pomagajo.

(Psychopaths in Life, 2023)

Ne glede na vse zgoraj navedeno še vedno poznamo primere, ko so se psihopati uspeli zelo navezati na določene osebe, morda še celo preveč. Verjetno je najbolj znan Clyde Barrow, ki je skupaj s partnerko Bonnie Parker v prvi polovici 20. stoletja izvedel več kot 100 ropov in ga nekateri strokovnjaki identificirajo kot psihopata.

Slika 8

Bonnie Parker in Clyde Barrow.

Klein, C. (2022). 10 Things You May Not Know About Bonnie and Clyde. *History*.

2. 1. 5 Vrste psihopatov

Tekom zgodovine so strokovnjaki predlagali več načinov, kako bi lahko psihopate delili v podskupine. Čeprav je večina lastnosti vsem skupna, pa se v nekaterih podrobnostih razlikujejo. V nadaljevanju so predstavljene tri podskupine psihopatov, nato pa še razlike med primarno in sekundarno psihopatijo. Ker je to eno izmed področij, na katerem se psihologi še niso uspeli poenotiti, ne bodo predstavljene vse podskupine in delitve, temveč le tiste, ki se zdijo najpomembnejše in najbolj natančne.

2. 1. 5. 1 Narcističen psihopat

Narcističen psihopat trpi za mešanico narcistične in antisocialne osebnostne motnje, zaradi česar se pri njem kažejo lastnosti obeh.

Tabela 2

Prikaz izražanja določenih lastnosti narcisov in oseb z antisocialno osebnostno motnjo pri narcističnih psihopatih.

Lastnosti narcisa	Lastnosti osebe z antisocialno osebnostno motnjo	Lastnosti narcističnega psihopata
manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje
psihična zloraba drugih ljudi	psihična zloraba drugih ljudi	psihična zloraba drugih ljudi
pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije
superiorni kompleks ⁵		superiorni kompleks
aroganca, bahanje		aroganca, bahanje
vztrajanje pri tem, da je najboljši v vsem, česar se loti		vztrajanje pri tem, da je najboljši v vsem, česar se loti
pretiran občutek lastne pomembnosti		pretiran občutek lastne pomembnosti
ekstremno pretiravanje pri opisovanju lastnih talentov in dosežkov		ekstremno pretiravanje pri opisovanju lastnih talentov in dosežkov
težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov
	pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo
	nesposobnost učiti se iz lastnih napak in sprejemati kritike	nesposobnost učiti se iz lastnih napak in sprejemati kritike
	za svoje težave krivi druge	za svoje težave krivi druge
potreba po dokazovanju		potreba po dokazovanju
	nasilno vedenje	nasilno vedenje

To seveda niso vse osebnostne lastnosti, ki se izražajo pri narcisih in osebah z antisocialno osebnostno motnjo. Nenavedene lastnosti, kot so težave z obvladovanjem jeze in obsesivno fantaziranje o slavi, se naj pri narcističnih psihopatih ne bi izražale. Se pa pri njih pogosteje pojavljajo še impulzivnost, utilitarizem⁶ ter prirejanje socialnih norm in pravil v lastno korist, kar za narcise in osebe z antisocialno osebnostno motnjo ni značilno. Zanimivo je tudi, da so statistično le redko zadovoljni le z enim partnerjem, zato se večkrat poslužujejo poligamije. (Exploring your mind, 2022)

2. 1. 5. 2 Psihopatski sadist

Psihopati v tej kategoriji poleg posedovanja tipičnih psihopatskih lastnosti najdejo zadoščenje v tem, da svojim žrtvam zadajajo bolečino, kar je pravzaprav definicija sadizma. Po navadi se to izrazi v obliki spolnega sadizma. Tisti serijski morilci, ki so diagnosticirani kot psihopati, največkrat sodijo prav v to podskupino. Svetovno znan primer psihopatskega sadista je bil ameriški serijski morilec Ted Bundy (70. leta 20. stoletja).

⁵ Prepričanje, da so lastni dosežki in sposobnosti bistveni boljši od dosežkov in sposobnosti drugih ljudi. (WebMD Editorial Contributors, 2021)

⁶ Filozofsko načelo, ki posamezna dejanja deli na koristna in nekoristna glede na to, kakšen vpliv imajo na družbo. (Tardi, 2022)

Slika 10

Psihopatski serijski morilci 20. stoletja. Prvi zgoraj levo je Ted Bundy.

Kearns, A. (2020). The Development of the Psychopathic Serial Killer: Biological and Environmental Factors. *Medium*.

2. 1. 5. 3 Visoko funkcionalni psihopat

Visoko funkcionalni psihopati so diagnosticirani psihopati, ki znajo svoje lastnosti uporabiti sebi v prid in se z njihovo pomočjo povzpeti visoko na družbeni lestvici. Visoko funkcionalni psihopati se velikokrat poslužujejo manipulacije in se pri poti do uspeha ne ozirajo na to, ali njihov uspeh nekomu škoduje. Čeprav jih v družbi teže prepoznamo, lahko še vedno v veliki meri posedujejo druge lastnosti, značilne za psihopate. (The Healthy Journal, 2023; Turner, b. d.)

Veliko vodij podjetij, predsednikov, odvetnikov in ljudi na drugih visokih položajih naj bi po nekaterih podatkih bilo visoko funkcionalnih psihopatov, čeprav o tem ne moremo biti zares prepričani. Za te ljudi se je uveljavil izraz »kače v oblekah«. (Kruszelnicki, 2013)

Ker je brez uradne diagnoze težko ločiti med tem, ali je oseba visoko funkcionalni psihopat ali sociopat, navajam nekaj znanih oseb, za katere velja prepričanje, da sodijo v eno ali drugo kategorijo: Elizabeth Holmes, Ivan Grozni, Jim Jones, belgijski kralj Leopold II ... (All That's Interesting, 2020)

2. 1. 6 Primarna in sekundarna psihopatija

V literaturi največkrat omenjena delitev je delitev na primarne in sekundarne psihopate. Problemi pa nastanejo, ko avtorji člankov o dotednem temi niso dovolj dosledni in uporabljajo zgolj izraz psihopat. Takrat težko vemo, ali imajo v mislih celoten spekter ali le primarno psihopatijo.

Primarna psihopatija je pravzaprav psihopatija, ki se izraža z najbolj standardnimi osebnostnimi lastnostmi, kot so manipulativno vedenje, pomanjkanje empatije in občutka za krivdo, superiorni kompleks, ipd. Vedno je gensko pogojena. Sekundarna psihopatija je medtem bolj kompleksen pojem. Zanjo se večkrat uporablja izraz antisocialna deviantnost, zmotno pa tudi sociopatija. Sekundarna psihopatija namreč ni pogojena le z geni, temveč jo izoblikujejo tudi vplivi okolja. Veliko bolj verjetno je, da bo zločin zakrivil sekundarni kot primarni psihopat. Za sekundarne psihopate je zelo značilno agresivno vedenje in impulzivnost. Veliko več težav imajo z zaznavanjem in regulacijo lastnih čustev kot primarni psihopati. Sekundarni psihopat je bolj dovzet na antisocialno osebnostno motnjo in mejno osebnostno motnjo od primarnega psihopata. (Blonigen idr., 2013)

Glavna razlika med obema tipoma psihopatije pa je v zmožnosti občutenja empatije. Primarni psihopati naj bi bili empatijo na sploh nesposobni občutiti, medtem ko sekundarni psihopati lahko občutijo empatijo, a svojih čustev niso sposobni regulirati in uporabljati v vsakdanjem življenju, zato dajejo vtis, da niso sposobni biti empatični. (Blonigen idr., 2013)

2. 1. 7 Psihopati in kriminal

Veliko bolj verjetno, da bo zločin zgrešil psihopat kot ne-psihopat. Prav tako je precej bolj verjetno, da bo svoj zločin ponovila oseba s psihopatijo kot oseba brez nje. Je pa morda presenetljivo, da veliko večkrat zgrešijo vse druge zločine kot umore. Druga zanimiva statistika kaže, da psihopati pogosteje morijo tujce, medtem ko ljudje brez psihopatskih lastnosti večkrat morijo svoje bližnje in ljudi, s katerimi so seznanjeni že dalj časa. (Young, 2022)

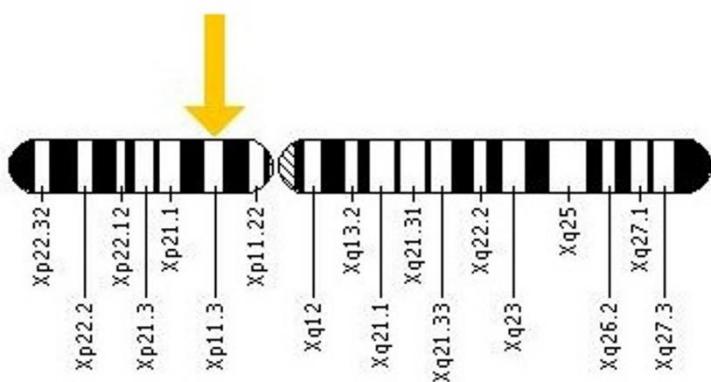
Potrebno pa je poudariti, da niso vsi psihopati serijski morilci, le bolj so nagnjeni k nasilju, kot ljudje, ki nimajo psihopatije. Ni vsak serijski morilec psihopat in ni vsak psihopat serijski morilec, čeprav lahko takšno zmotno prepričanje večkrat zasledimo v družbi. Kljub temu je v zgodovini veliko znamenitih morilcev, ki so jih kasneje identificirali kot psihopate. Največkrat so bili to serijski morilci, kot so npr. Jeffrey Dahmer, Aileen Wuornos, Jack the Ripper, madžarska grofica Elizabeth Báthory ... (Young, 2022)

2. 1. 8 Genetika

Psihopatijo določa več različnih faktorjev, eden izmed njih je tudi genetika. Nihče se ne rodi kot psihopat, prav tako kot se nihče ne rodi s katerokoli duševno motnjo. Nekateri ljudje so le bolj dovzetni za razvoj te motnje od drugih. Dovzetnost za psihopatijo se deduje. Čeprav se pri starših morda motnja nikdar ne izrazi, to še ni pogoj za to, da se tudi pri potomcih ne bo. (Anderson in Kiehl, 2014)

Najbolj znan gen v povezavi s psihopatijo je gen MAOA-L oziroma t. i. psiho gen, ki je kodiran na kromosому X. O njem se je začelo govoriti leta 2009, ko so v Italiji obtoženemu morilcu na račun tega, da so pri njem odkrili MAOA-L gen, skrajšali zaporno kazen. (Hunter, 2010)

Slika 13
Položaj gena MAOA na kromosomu.

Wildninja (2011). MAOA-L On CSI. *Truth, Justice, And All-American Allergen-Free Apple Pie*.

Posameznik z genom MAOA-L naj bi imel povečano tveganje za agresivno oziroma nasilno vedenje. Do tega spoznanja so znanstveniki prišli, ko so odkrili, da gen vsebuje encim monoamin-oksidaza A, ki razgrajuje aminske nevrotransmitorje, kot sta dopamin in serotonin (t. i. »hormona sreče«). Redka mutacija MAOA gena, ki vodi do njegovega nepravilnega delovanja, sproži Brunnerjev sindrom, ki se kaže v ekstremno impulzivnem ravnanju. (Hunter, 2010)

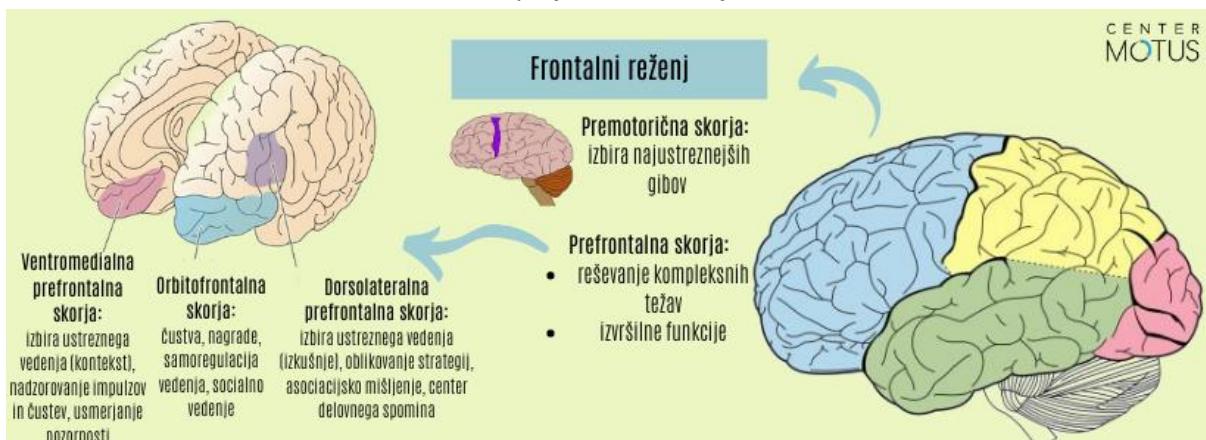
Kasnejše raziskave so pokazale, da ima alel MAOA-L okoli 40 % celotne populacije, kar pa še ne pomeni, da so vsi ti ljudje bolj nasilni od ostalih. Ne glede na to je ekipa znanstvenikov pod vodstvom Andreasa Meyer-Lindenberga leta 2006 potrdila, da imajo moški z MAOA-L genom nevrološko strukturo, zaradi katere je bolj verjetno, da se bodo posluževali nasilja. To še ne pomeni, da lahko trdimo, da je gen MAOA odgovoren za psihopatijo, temveč je le njen napovedovalec. Serotonin, katerega nastajanje gen MAOA-L ovira, pa je zelo pomemben za razvoj možganov zarodka. Če ga otrok v maternici ne prejema dovolj, lahko to vpliva na nastajanje sinaps v prefrontalni skorji, to pa lahko posledično privede do tega, da otrok, ko odrasča, razvije določene lastnosti, značilne za psihopate. (Hunter, 2010)

2. 1. 9 Nevrologija

Za ljudi z antisocialnimi motnjami, sociopatijo in psihopatijo je značilna nizka aktivnost v prefrontalni skorji. Ta del možganov je odgovoren za regulacijo naših misli in čustev. Še posebej nizka dejavnost se kaže v ventromedialni prefrontalni skorji, ki skrbi za zaznavanje empatije. (Institute of Human Anatomy, 2022)

Ključna za razvoj psihopatskih lastnosti je dorsolateralna prefrontalna skorja. To je del možganov, ki se pri človeku postopoma razvija do 25. leta starosti. Skrbi za racionalno sprejemanje odločitev. Nanjo lahko vplivamo, dokler se še razvija. Ta del možganov nam omogoča, da se iz lastnih dejanj in dejanj ljudi okoli nas učimo, kaj je prav in kaj ne. Tega je dorsolateralna prefrontalna skorja sposobna zato, ker je močno povezana z drugimi deli možganov, ki se razvijejo že prej. Ker se psihopatova dorsolateralna prefrontalna skorja razvije »narobe«, on sam ne more razumeti, kdaj njegova dejanja niso racionalna, zaradi česar tudi ne občuti krivde. (Institute of Human Anatomy, 2022)

Slika 15
Deli prefrontalne skorje.

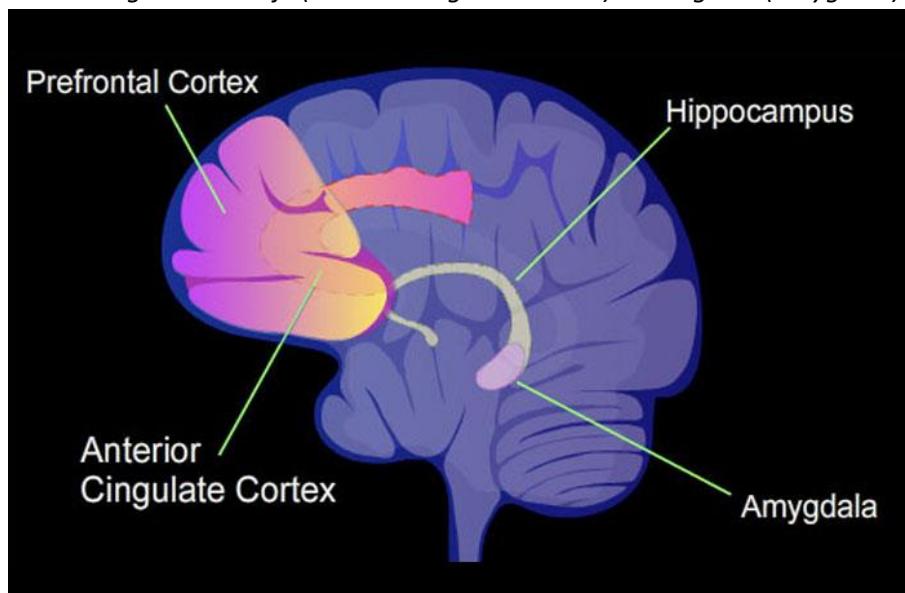

Mauko, L. (2020). Evolucijski razvoj človeških možganov – tridelni možgani. Center Motus.

Nizka dejavnost se kaže tudi v anteriorni cingulatni skorji, ki je odgovorna za sprejemanje odločitev. Zaradi tega moralni kompas psihopatov funkcioniра popolnoma drugače kot pri drugih ljudeh. (Institute of Human Anatomy, 2022)

Nepravilno delovanje so pri psihopatih odkrili tudi v amigdali. To je del možganov, ki se nahaja v obeh režnjih. Uravnava odziv na stres. Ker ne deluje tako, kot bi morala, psihopati ne občutijo tesnobe in se redko odzivajo na potencialne grožnje. (Anderson in Kiehl, 2014)

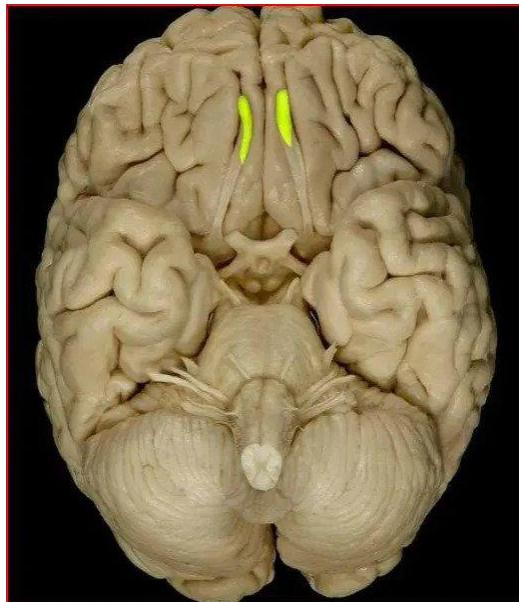
Slika 17
Položaj anteriorne cingulatne skorje (anterior cingulate cortex) in amigdale (amygdala) v možganih.

Dolan, E. W. (2019). Study finds complex link between neuroticism and cortical thickness in the anterior cingulate cortex. PsyPost.

Zanimivo je tudi, da so nekatere študije pokazale, da del možganov, ki je odgovoren za prepoznavanje vonjev oziroma vohalna čebulica, pri psihopatih ne deluje tako, kot bi moral. Psihopati sicer nimajo okvarjenega čutila za voh, a imajo težave z ločevanjem vonjev med seboj in njihovim prepoznavanjem. (Kruszelnicki, 2013)

Slika 19
Položaj vohalne čebulice v možganih.

Stott, S. (2016). A Sense Of (And The Science Of) Smell. *The Science Of Parkinson's*.

2. 1. 10 Zunanji dejavniki

Vse genske in nevrološke predispozicije pa še niso dovolj, da psihopat razvije vedenjske vzorce, ki lahko potencialno ogrozijo ljudi okoli njih. Velik faktor so tudi zunanji dejavniki, katerih vpliv na dorzolateralno prefrontalno skorjo v otroštvu in zgodnji mladosti lahko pri psihopatu »zavrtijo« moralni kompas in povzročijo, da so za nas popolnoma nesprejemljiva dejanja za njih nekaj vsakdanjega. Med te dejavnike spadajo nasilje v družini, razni travmatični dogodki, spolna zloraba ... (Institute of Human Anatomy, 2022)

2. 1. 10 Statistika

Omenjeno je bilo že, da psihopatijo razvije približno 1 % ljudi. Kot zanimivost lahko navedem še nekaj drugih statističnih podatkov, na katere sem naletela med raziskovanjem:

- 20 do 25-krat bolj verjetno je, da bo v zaporu pristal psihopat kot človek, ki psihopatije ni razvil. (Hoffman in Kiehl, 2011)
- 4 do 8-krat bolj verjetno je, da se bo kontinuirano posluževal nasilja psihopat kot ne-psihopat. (Hoffman in Kiehl, 2011)
- Povprečen človek naj bi v življenju spoznal okoli 80 000 ljudi. Glede na to, da je na svetu okoli 80 milijonov psihopatov, se naj bi vsak človek v življenju srečal s približno 800.
- Žensk s psihopatijo je pol manj kot moških s psihopatijo. (Psychopathyls, 2023)
- Precej bolj verjetno je, da bo psihopat uspel doseči predčasen izpust iz zapora kot ne-psihopat.
- Okoli 16 % vseh moških v sodnem sistemu Združenih držav Amerike ima psihopatske lastnosti ali psihopatijo. (Psychopathyls, 2023)
- Štirikrat bolj verjetno je da bodo med zločinom pištole uporabili otroci in najstniki s psihopatijo kot otroci in najstniki brez nje. (Psychopathyls, 2023)
- 20 % ameriških zapornikov je psihopatov. (Anderson in Kiehl, 2014)

2. 2 Primerjava med psihopati in sociopati

V nasprotju s psihopatijo za sociopatijo ne poznamo natančne definicije. Pojem je namreč precej nov, saj se je začel pojavljati šele v 20. stoletju in zato znanstveniki še nimajo dovolj podatkov na področju, da bi lahko sociopatijo pravilno opredelili ali jo zdravili. Trenutno najbolj priznana definicija je, da je sociopatija duševna motnja, ki jo pri osebi povzroči okolje. Sociopati trenutno predstavljajo 4 % celotne svetovne populacije.

Pogoste lastnosti sociopatov, ki so jih do sedaj strokovnjaki uspeli odkriti, so:

- manipulativno vedenje, laganje,
- pomanjkanje empatije,
- težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov,
- antisocialno vedenje,
- površinski šarm,
- impulzivnost,
- pomanjkanje občutka za krivdo,
- brezobzirnost,
- nemoralnost,
- dovzetnost za izpade jeze,
- nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...),
- nezanimanje za varnost drugih ljudi,
- nesposobnost preračunljivosti.

(MantraCare Author, b. d.)

Pri lastnostih je glavna razlika med psihopati in sociopati v sposobnosti preračunljivosti. Čeprav so oboji pogosto zelo impulzivni, so psihopati sposobni tudi preračunljivosti. To še posebej velja za visoko funkcionalne psihopate. Sociopati so medtem popolnoma nesposobni preračunljivosti. (Mattingly, 2017)

Tako kot visoko funkcionalne psihopate poznamo tudi visoko funkcionalne sociopate. Zanje so značilni visok inteligenčni količnik (IQ), površinski šarm, občutljivost in dovzetnost za različne oblike odvisnosti (alkohol, droge, seks ...). Strokovnjaki še niso prepričani, zakaj pride do tega, da so nekateri sociopati visoko funkcionalni in drugi ne, vedo pa, zaradi katerih faktorjev so nekatere osebe bolj dovzetne za to, da postanejo visoko funkcionalni sociopati. Ti faktorji so spol (moški so za visoko funkcionalno sociopatijo bolj dovzetni), genetika, izpostavljenost travmatičnim dogodkom in nestabilno odraščanje. (Holland, 2019)

Medtem ko lahko s psihopatijo diagnosticiramo že otroke in najstnike, lahko s sociopatijo diagnosticiramo samo odrasle osebe, saj je sociopatija duševno stanje, ki je posledica negativnega okolja na osebo ali pa hujše poškodbe možganov. Slednje imenujemo pridobljena sociopatija. Do nje pride zaradi konkretnega preoblikovanja orbitofrontalne skorje, kar se lahko zgodi zaradi tumorja, operacije ali hude nesreče. Med funkcijami orbitofrontalne skorje je tudi prepoznavanje ustreznosti vedenjskih odzivov. Če je ta del poškodovan, pride do brezobzirnosti, nemoralnosti, antisocialnega vedenja in drugih za sociopate značilnih lastnosti. Prvi znani primer pridobljene sociopatije je bil pacient J. S. leta 1996. Poleg poškodbe orbitofrontalne skorje je imel poškodovano tudi levo amigdalo. (Mattingly, 2017; Rolls, 2004; Blair in James, 2002; Blair, 2000)

Tudi pri sociopatih poznamo različne tipe. Pri prevarantskem sociopatu se najbolj izražajo njegovo manipulativno vedenje, površinski šarm in nezanimanje za varnost drugih ljudi. Plenilski sociopati so tisti, ki se največkrat spuščajo v kriminalne dejavnosti in ne občutijo popolnoma nič empatije, lahko so celo sadistični. Antisocialno vedenje se najbolj izraža pri uporniških sociopatih, ki razen tega še ne izkazujejo zanimanja za varnost drugih ljudi in nimajo stabilnega življenja. Od vseh tipov se najbolj razlikujejo nase osredotočeni sociopati, ki so materialistični, hrepenijo po bogastvu in izkazujejo precej narcističnih lastnosti.

(MantraCare Author, b. d.)

Kadar sociopatija ni posledica poškodbe možganov, je posledica negativnega vpliva okolja na osebo v otroštvu in najstniških letih. To je lahko antisocialno obnašanje staršev, fizično, spolno ali psihično nasilje, odsotnost enega izmed staršev ...

Najbolj znani sociopati sta Gypsy Blanchard in Jack Henry Abbott. Po nesrečnem naključju sta oba morilca, čeprav enako kot za psihopate tudi za sociopate velja, da niso vsi morilci sociopati in niso vsi sociopati morilci.

3 RAZISKOVALNI DEL

V raziskovalnem delu sem se osredotočila na analizo izbranih knjig, izvedla pa sem tudi anketo med profesorji in dijaki Gimnazije Kranj.

3. 1 Metode in metodologija

3. 1. 1 Postopek

Za področje psihologije sem se odločila, ker sem letos pri pouku odkrila, da me zelo zanima. Še posebej me fascinira abnormalna psihologija, pod katero tudi spadata psihopatija in sociopatija. Idejo za raziskovalno nalogu sem dobila med gledanjem filma American Psycho, ko sem se začela spraševati, če je »ameriški psiho« res »psiho«. Po izbiri teme je sledil pogovor z mentorjem o zbiranju podatkov, uporabi metod in sami izvedbi raziskovalne naloge. Najizrazitejši metodi, ki sem ju uporabila v tej raziskovalni nalogi, sta anketiranje in analiza knjig, pomagala pa sem si tudi z obstoječimi viri in literaturo o izbrani temi.

Za analizo sem izbrala tri knjige, za katere sem najpogosteje zasledila, da naj bi pravilno prikazovale psihopate oziroma sociopate. Tako sem se odločila za knjige Gone Girl (Gillian Flynn), A Clockwork Orange (Anthony Burgess) in The Talented Mr Ripley (Patricia Highsmith). Prva naj bi pravilno predstavljal značaj in vedenje psihopata, druga pa značaj in vedenje sociopata.

Anketo sem sestavila tako, da je vsebovala vprašanja, ki so se najbolj nanašala na moje hipoteze. Pazila sem na to, da so bila vprašanja čim bolj jasna. Glavni namen ankete je bil preveriti, kako dobro je populacija Gimnazije Kranj ozaveščena o psihopatiji in sociopatiji.

3. 1. 2 Anketiranci

V raziskavi je sodelovalo 414 udeležencev, od tega 362 (87 %) dijakov in 52 (13 %) profesorjev Gimnazije Kranj. Med dijaki je bilo 262 (72 %) žensk, 80 (22 %) moških in 20 (6 %) neopredeljenih, med profesorji pa 30 (58 %) žensk, 20 (39 %) moških in dva (3 %) neopredeljena.

3. 1. 3 Anketa

Anketa je poleg demografskih vprašanj o starosti in spolu vključevala šest vprašanj, in sicer štiri vprašanja zaprtega tipa, eno vprašanje kombiniranega tipa ter eno vprašanje odprtrega tipa. V anketo je bilo vključenih tudi devet ocenjevalnih lestvic. Pri osmih izmed njih je ocena 1 pomenila, da se udeleženci ankete s trditvijo sploh ne strinjajo, ocena 4 pa, da se z njo popolnoma strinjajo. Pri zadnji ocenjevalni lestvici je ocena 1 pomenila, da je znanje udeležencev pomanjkljivo, ocena 4 pa, da je znanje udeležencev zelo dobro.

4 REZULTATI

4. 1 Analiza knjig

4. 1. 1 A Clockwork Orange

A Clockwork Orange je roman ameriškega avtorja Anthonyja Burgesssa iz 70-ih let 20. stoletja, ki se dogaja v alternativni prihodnosti. Glavni junak Alex DeLarge je morilec in posiljevalec, ki s svojimi prijatelji ustrahuje vse ljudi okoli sebe. Ko ga po enem izmed umorov obsodijo na zaporno kazen, Alex še naprej mori v zaporu, zato se odločijo, da ga bodo poskušali ozdraviti s posebno metodo. Ta metoda povzroči, da Alex ni več sposoben moriti in postane popolnoma odvisen od drugih ljudi. Nekdo to celo izkoristi za to, da bi ga pripravil do samomora, a mu ne uspe. Po tem, ko se Alex v nadaljevanju zgodbe res poskuša ubiti, znanstveniki izničijo učinke metode, ki ji je bil podvržen in vrne se nazaj v svoje vsakdanje življenje.

V tabeli 3 je označeno, katere Alexove psihopatske in katere sociopatske lastnosti sem zasledila med prebiranjem knjige.

Tabela 3

Alexove osebnostne lastnosti.

Alexove lastnosti	Lastnosti sociopatov	Lastnosti psihopatov
	manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje
		preračunljivost
pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije
		podpovprečna inteligenco
		nezmožnost občutiti ljubezen
		superiorni kompleks
	brezobzirnost	brezobzirnost
neusmiljenost		neusmiljenost
neodzivnost na potencialne grožnje		neodzivnost na potencialne grožnje
		pretiran občutek lastne pomembnosti
		imunost na tesnobo
		egocentrizem
dobra osredotočenost		dobra osredotočenost
	antisocialno vedenje	antisocialno vedenje
površinski šarm	površinski šarm	površinski šarm
impulzivnost	impulzivnost	impulzivnost
pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo
nemoralnost	nemoralnost	
	dovzetnost za izpade jeze	
	nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...)	
nezanimanje za varnost drugih ljudi	nezanimanje za varnost drugih ljudi	
	nesposobnost preračunljivosti	

	težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	
		pomanjkanje dolgotrajnih ciljev

A Clockwork Orange mediji večinoma oglašujejo kot eno izmed bolj natančnih predstavitev sociopatije v sodobni literaturi, a sama menim, da temu ni tako. Alexova celotna osebnost v knjigi je sestavljena iz hladnokrvnega morilskega nagona, kar pa še ne pomeni, da je sociopat ali psihopat. Že res, da ima nekaj tako sociopatskih kot psihopatskih lastnosti, a se mi ne zdi, da zaradi tega spada v katerokoli izmed teh dveh skupin. Med drugim je Alex tekom zgodbe podvržen več različnim vrstam manipulacije, zaradi česar se njegova osebnost ves čas spreminja.

Med branjem sem ugotovila, da A Clockwork Orange ni najprimernejša knjiga za mojo raziskavo, saj se dogaja v alternativni prihodnosti in je napisana kot satira. Avtor se je v delu bolj osredotočal na obsojanje totalitarnega režima kot globino Alexovega značaja, zato v zgodbi glavnega junaka v resnici niti dobro ne spoznamo. Da bi zagotovo lahko trdili, da je sociopat, bi morali poznati tudi Alexovo preteklost.

4. 1. 2 Gone Girl

Gone Girl je kriminalni triler ameriške avtorice Gillian Flynn. Govori o Amy Elliott Dunne, ki je pogrešana od svoje pete obletnice poroke, njen mož Nick Dunne pa jo poskuša najti. Med iskanjem rešuje lov na zaklad, ki ga je Amy zanj pripravila pred izginotjem, ta pa ga pripelje do namiga, da je njegova žena v resnici pobegnila in mu poskuša podtakniti svoj umor. Zgodba se razplete tako, da Amy umori svojega nekdanjega fanta Desija in ga obtoži, da jo je ugrabil in posiljeval. Srečno se vrne domov k Nicku, ki pa se je zdaj boji in ji ne zaupa več.

Spletni viri Amy Elliott Dunne večinoma opisujejo kot psihopatko, čeprav nekateri omenjajo tudi možnost, da je sociopatka. Tako knjiga kot film, ki je bil leta 2014 po njej posnet, se na spletu uvrščata v sam vrh sodobnih medijev, ki naj bi najbolj pristno prikazovali psihopatijo.

V tabeli 4 je označeno, katere psihopatske in katere sociopatske lastnosti Amy Elliott Dunne sem zasledila med prebiranjem knjige.

Tabela 4

Osebnostne lastnosti Amy Elliott Dunne.

Lastnosti Amy Elliott Dunne	Lastnosti sociopatov	Lastnosti psihopatov
manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje
preračunljivost		preračunljivost
pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije
		podpovprečna inteligenco
		nezmožnost občutiti ljubezen
superiorni kompleks		superiorni kompleks
	brezobzirnost	brezobzirnost
neusmiljenost		neusmiljenost
		neodzivnost na potencialne grožnje
pretiran občutek lastne pomembnosti		pretiran občutek lastne pomembnosti
		imunost na tesnobo
egocentrizem		egocentrizem

dobra osredotočenost		dobra osredotočenost
antisocialno vedenje	antisocialno vedenje	antisocialno vedenje
površinski šarm	površinski šarm	površinski šarm
	impulzivnost	impulzivnost
pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo
nemoralnost	nemoralnost	
	dovzetnost za izpade jeze	
	nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...)	
	nezanimanje za varnost drugih ljudi	
	nesposobnost preračunljivosti	
	težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	
		pomanjkanje dolgotrajnih ciljev

V Amy sem prepoznala enajst od sedemnajstih pogostih lastnosti psihopatov ter šest od trinajstih pogostih lastnosti sociopatov. To pomeni, da se 65-odstotno ujema s psihopati in 46-odstotno s sociopati. Glede na to, da je glavna razlika v lastnostih psihopatov in sociopatov prav v zmožnosti preračunljivosti, ki jo Amy ima, menim, da jo mediji pravilno opredeljujejo kot psihopatko.

Med prebiranjem knjige sem kar precej psihopatskih lastnosti zaznala tudi pri Amyjinem možu Nicku, a ne dovolj, da bi ga opredelila kot psihopata oziroma sociopata. Njegove druge lastnosti prevladujejo nad psihopatskimi.

4. 1. 3 The Talented Mr Ripley

The Talented Mr Ripley je ameriški kriminalni roman pisateljice Patricia Highsmith. Je prva knjiga v seriji petih. V njej Tom Ripley odpotuje v Italijo, da bi prijatelja Richarda Greenleafa prepričal, da se vrne nazaj v Ameriko. Ko ga najde, spozna, da je bogat, zato skuje načrt, s katerim se bo dokopal do prijateljevega bogastva. Tom Richarda umori in prevzame njegovo identiteto. Pod Richardovim imenom in z njegovim denarjem potuje po Evropi. Ko italijanska policija začne sumiti, da je nekaj narobe, Tom umori še Freddieja Milesa, da ga ta ne bi razkrinkal. Na koncu mu uspe prepričati policijo, da ne ve ničesar o Freddiejevem umoru, da si je Richard vzel življenje in da mu je prepisal vse svoje premoženje.

Večina spletnih virov Toma Ripleya označuje kot sociopata. Knjiga se na spletu uvršča med najbolj natančne predstavitve sociopatov v sodobni literaturi.

V tabeli 5 je označeno, katere psihopatske in katere sociopatske lastnosti Toma Ripleya sem zasledila med prebiranjem knjige.

Tabela 5

Osebnostne lastnosti Toma Ripleya.

Lastnosti Toma Ripleya	Lastnosti sociopatov	Lastnosti psihopatov
manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje	manipulativno vedenje, laganje
preračunljivost		preračunljivost
	pomanjkanje empatije	pomanjkanje empatije

		pod povprečna inteligenco
		nezmožnost občutiti ljubezen
		superiorni kompleks
	brezobzirnost	brezobzirnost
		neusmiljenost
		neodzivnost na potencialne grožnje
pretiran občutek lastne pomembnosti		pretiran občutek lastne pomembnosti
		imunost na tesnobo
		egocentrizem
dobra osredotočenost		dobra osredotočenost
antisocialno vedenje	antisocialno vedenje	antisocialno vedenje
	površinski šarm	površinski šarm
impulzivnost	impulzivnost	impulzivnost
	pomanjkanje občutka za krivdo	pomanjkanje občutka za krivdo
nemoralnost	nemoralnost	
dovzetnost za izpade jeze	dovzetnost za izpade jeze	
nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...)	nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...)	
	nezanimanje za varnost drugih ljudi	
	nesposobnost preračunljivosti	
težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov	
		pomanjkanje dolgotrajnih ciljev

V Tomu Ripleyu sem prepoznala šest od sedemnajstih pogostih lastnosti psihopatov ter sedem od trinajstih pogostih lastnosti sociopatov. To pomeni, da se 35-odstotno ujema s psihopati in 54-odstotno s sociopati. Na podlagi tega menim, da Tom Ripley nima ne dovolj očitnih psihopatskih ne dovolj sociopatskih lastnosti, da bi lahko spadal v katerokoli od teh dveh kategorij. Prav tako bi morali izvedeti več o Tomovem odraščanju, saj bi lahko tako odkrili, ali so se v njegovem življenju res pojavljali dejavniki, ki naj bi po mnenju strokovnjakov oblikovali sociopate. Sicer je res, da je odraščal brez staršev, a to še ne pomeni, da ni odraščal v neljubečem okolju. Zato menim, da se mediji motijo, ko knjigo The Talented Mr Ripley predstavljajo kot verodostojen prikaz sociopatije.

4. 2 Rezultati ankete

Tabela 6 prikazuje, koliko profesorjev in dijakov Gimnazije Kranj, udeleženih v anketi, je prepoznalo določeno psihopatsko lastnost.

Tabela 6

Delež/število prepoznavanih psihopatskih lastnosti med profesorji in dijaki Gimnazije Kranj.

Psihopatska lastnost	Število (delež) profesorjev, ki je lastnost prepoznalo	Število (delež) dijakov, ki je lastnost prepoznalo
laganje	21 (40 %)	173 (48 %)
pomanjkanje empatije	40 (77 %)	236 (65 %)
antisocialno vedenje	18 (35 %)	127 (35 %)
površinski šarm	22 (42 %)	128 (35 %)

impulzivnost	15 (29 %)	129 (36 %)
pomanjkanje občutka za krivdo	34 (66 %)	237 (66 %)
dobra osredotočenost	15 (29 %)	95 (26 %)
egocentrizem	32 (62 %)	207 (57 %)
imunost na tesnobo	13 (25 %)	78 (22 %)
neodzivnost na potencialne grožnje	10 (19 %)	114 (32 %)
neusmiljenost	2 (4 %)	191 (53 %)
brezobzirnost	21 (40 %)	153 (42 %)
podpovprečna inteliganca	30 (58 %)	22 (6 %)
preračunljivost	26 (50 %)	152 (42 %)
superiorni kompleks	20 (39 %)	123 (34 %)

Iz tabele 6 je razvidno, da večino psihopatskih lastnosti prepozna podoben odstotek anketiranih profesorjev in dijakov. Večji odklon je opaziti le pri neusmiljenosti, ki jo prepozna kar 49 % več dijakov kot profesorjev, in podpovprečni inteligenci, ki jo prepozna kar 52 % več profesorjev kot dijakov. 6 % vseh anketirancev v psihopatih ni prepoznalo nobene izmed lastnosti, ki veljajo samo za sociopate, nihče od njih pa ni označil vseh psihopatskih lastnosti.

Tabela 7 prikazuje, koliko profesorjev in dijakov Gimnazije Kranj, udeleženih v anketi, je prepoznalo določeno sociopatsko lastnost.

Tabela 7

Delež/število prepoznanih sociopatskih lastnosti med profesorji in dijaki Gimnazije Kranj.

Sociopatska lastnost	Število (delež) profesorjev, ki je lastnost prepozna	Število (delež) dijakov, ki je lastnost prepozna
laganje	24 (46 %)	154 (43 %)
pomanjkanje empatije	26 (50 %)	160 (44 %)
težje vzpostavljanje odnosov	29 (56 %)	157 (43 %)
antisocialno vedenje	32 (62 %)	147 (41 %)
površinski šarm	11 (21 %)	83 (23 %)
impulzivnost	13 (25 %)	112 (31 %)
pomanjkanje občutka za krivdo	25 (48 %)	130 (36 %)
brezobzirnost	21 (40 %)	121 (33 %)
nemoralnost	19 (37 %)	110 (30 %)
dovzetnost za izpade jeze	15 (29 %)	110 (30 %)
nestabilno življenje	21 (40 %)	141 (39 %)
nezanimanje za varnost drugih ljudi	23 (44 %)	139 (38 %)

Iz tabele 7 je razvidno, da vse sociopatske lastnosti prepozna zelo podoben odstotek anketiranih profesorjev in dijakov. Največ profesorjev (62 %) je kot sociopatsko lastnost prepozna antisocialno vedenje, največ dijakov (44 %) pa pomanjkanje empatije. Še največji odklon je pri antisocialnem vedenju, ki ga prepozna 21 % več profesorjev kot dijakov. 8 % vseh anketirancev v sociopatih ni prepozna nobene izmed lastnosti, ki veljajo samo za psihopate, nihče od njih pa ni prepozna vseh sociopatskih lastnosti.

V nadaljevanju me je zanimalo še, koliko anketirancev meni, da bi v resničnem življenju prepoznali psihopata ali sociopata. Iz rezultatov ankete je razvidno, da tako meni 65 od 362 anketiranih dijakov (18 %). Enako meni 24 od 52 anketiranih profesorjev (46 %). Zanimivo je, da kljub temu 26 % anketiranih dijakov in 40 % anketiranih profesorjev meni, da so že srečali psihopata oziroma sociopata v resničnem življenju. Anketiranci so odgovorili, da bi psihopata v resničnem življenju prepoznali po hitrih izpadih jeze, kričanju, uporabi nasilja za dosego svojih ciljev, izkoriščanju, manipulaciji, pomanjkanju čustev, pomanjkanju empatije, egocentrizmu ...

Da bi lahko odgovorila na svoje tretje raziskovalno vprašanje, sem želela vedeti še, ali dijaki in profesorji Gimnazije Kranj vedo, kateri miti o psihopatih so resnični. Tabela 8 prikazuje, kako so udeleženci vanketi ocenjevali resničnost mitov o psihopatih. Ocena 1 pomeni, da se s trditvijo nikakor ne strinjajo, ocena 4 pa, da se s trditvijo popolnoma strinjajo. Prva trditev je pravilna, ostale pa so napačne.

Tabela 8

Ocenjevanje resničnosti mitov o psihopatih.

Zaporedna številka	Trditev	Število anketirancev, ki je izbral oceno 1	Število anketirancev, ki je izbral oceno 2	Število anketirancev, ki je izbral oceno 3	Število anketirancev, ki je izbral oceno 4
1.	Psihopati ne občutijo krivde.	6 (2 %)	34 (8 %)	145 (35 %)	91 (22 %)
2.	Vsi serijski morilci so psihopati.	36 (9 %)	69 (17 %)	116 (28 %)	55 (13 %)
3.	Psihopati so nadpovprečno inteligentni.	16 (4 %)	49 (12 %)	153 (37 %)	58 (14 %)
4.	Vsi psihopati so nasilni.	42 (10 %)	106 (26 %)	109 (26 %)	19 (5 %)
5.	Vsi psihopati so narcisi.	23 (6 %)	64 (16 %)	150 (36 %)	39 (9 %)
6.	Vsi psihopati so bili v otroštvu žrtve nasilja.	54 (13 %)	80 (19 %)	119 (29 %)	23 (6 %)
7.	Psihopati se lahko odločijo, kdaj občutijo empatijo.	67 (16 %)	91 (22 %)	108 (26 %)	10 (3 %)
8.	Psihopati ne čutijo ničesar do drugih ljudi.	31 (8 %)	75 (18 %)	133 (32 %)	37 (9 %)

Prvi mit (Psihopati ne občutijo krivde.) je edini mit izmed naštetih, ki v resnici drži. Tega se zaveda tudi 57 % anketirancev (oceni 3 in 4). Vsi ostali miti so napačni. Z njimi se strinja med 28 % in 51 % anketirancev, kar pa ni presenetljivo glede na dejstvo, da se jih velikokrat poslužujejo ustvarjalci sodobnih medijev.

Tabela 9 prikazuje, kako so profesorji in dijaki Gimnazije Kranj ocenili svoje znanje o psihopatiji in sociopatiji. Ocena 1 pomeni, da je njihovo znanje pomanjkljivo, ocena 4 pa, da je zelo dobro.

Tabela 9

Ocene profesorjev in dijakov o lastnem znanju na področju psihopatije/sociopatije.

Stopnja na ocenjevalni lestvici	Število profesorjev, ki je z določeno stopnjo ocenilo svoje znanje na področju	Število dijakov, ki je z določeno stopnjo ocenilo svoje znanje na področju
1 (pomanjkljivo znanje)	6 (11 %)	46 (12 %)
2	11 (21 %)	67 (20 %)
3	18 (35 %)	112 (30 %)
4 (zelo dobro znanje)	2 (4 %)	10 (3 %)

Glede na podatke lahko vidimo, da je skupno 39 % anketiranih profesorjev in 33 % dijakov ocenilo svoje znanje na področju z oceno 3 ali 4, kar pomeni, da menijo, da svoje znanje na področju ocenjujejo kot dobro ali celo zelo dobro. Ti anketiranci so svoje znanje pridobili iz knjig (15 %), v šoli (21 %), na internetu (43 %) ali pa na drug način (19 %). Tisti, ki so označili drugo, so zapisali, da so znanje pridobili iz televizijskih vsebin in od znancev.

5 RAZPRAVA

Med celotnim raziskovalnim procesom sem se naučila veliko novega o psihopatiji, sociopatiji in raziskavah na tem področju. Tako sem na primer ugotovila, da se v življenju srečamo s kar 800 psihopati in da je 4-krat bolj verjetno, da bo pištolo uporabil najstnik s psihopatijo kot najstnik brez nje. Naučila sem se tudi, da lahko sociopatijo povzročijo tudi nesreče in močni udarci v glavo, ne samo negativni vplivi okolja. Glede na cilje raziskovalne naloge sem oblikovala tri hipoteze. Izvedla sem raziskavo, v sklopu katere sem sestavila ter izvedla anketo in opravila analizo treh knjig. Na podlagi dobljenih rezultatov sem hipoteze potrdila oziroma ovrgla.

1. raziskovalno vprašanje: Ali znajo dijaki in profesorji Gimnazije Kranj razločevati med psihopati in sociopati?

Hipoteza 1: Večina profesorjev zna ločevati med psihopati in sociopati, medtem ko večina dijakov ne pozna razlike med njimi.

Svojo hipotezo, da večina profesorjev zna ločevati med psihopati in sociopati, medtem ko večina dijakov ne pozna razlike med njimi, sem ovrgla. To sem storila na podlagi ankete, ki sem jo izvedla med dijaki in profesorji Gimnazije Kranj. Rezultati ankete so pokazali, da večina vseh anketirancev (94 %) poleg psihopatskih lastnosti v psihopatih prepozna še vsaj eno so lastnost, ki velja izključno za sociopate. 92 % anketirancev v sociopathih poleg sociopatskih lastnosti prepozna še vsaj eno lastnost, ki velja izključno za psihopate. Torej tako večina profesorjev kot večina dijakov Gimnazije Kranj ne zna popolnoma ločevati med psihopati in sociopati. Vzrok za to je najverjetneje napačno ali pomanjkljivo opisovanje psihopatov in sociopatov v sodobnih medijih. Nesposobnost ločevanja je lahko težava, ko želimo osebi, za katero sumimo, da ima eno izmed teh dveh motenj, pomagati. Lahko jo namreč napačno diagnosticiramo in s tem njeno stanje še poslabšamo ali zapletemo.

2. raziskovalno vprašanje: Ali dijaki in profesorji Gimnazije Kranj vedo, kateri miti o psihopatih in sociopatih so resnični?

Hipoteza 2: Dijaki in profesorji Gimnazije Kranj ne vedo, kateri miti o psihopatih so resnični in kateri ne.

Svojo hipotezo, da dijaki in profesorji Gimnazije Kranj ne vedo, kateri miti o psihopatih so resnični in kateri ne, sem potrdila. To sem storila na podlagi osmih ocenjevalnih lestvic, s katerimi so anketiranci pokazali svoje razumevanje mitov o psihopatiji. Izkazalo se je, da skoraj polovica (med 28 in 51 %) anketirancev za neresnične mite meni, da so resnični. Ker se več kot ena tretjina anketirancev ni pravilno opredelila o resničnosti mitov o psihopatih, sem svojo drugo hipotezo potrdila.

3. raziskovalno vprašanje: Kako sodobna literatura predstavlja psihopate in sociopate?

Hipoteza 3: Sodobna literatura ne ločuje med vedenjem psihopatov in sociopatov.

Svojo hipotezo, da sodobna literatura ne ločuje med vedenjem psihopatov in sociopatov, sem potrdila. To sem storila na podlagi prebranih knjig A Clockwork Orange, Gone Girl in The Talented Mr Ripley ter primerjavo le teh z dognanji znanstvenikov. Ugotovila sem, da je v knjigi Gone Girl psihopatija sicer pravilno prikazana, v knjigah A Clockwork Orange in The Talented Mr Ripley pa sta sociopata predstavljena pomanjkljivo, morda celo napačno. Tako Alex (A Clockwork Orange) kot Tom (The Talented Mr Ripley) posedujeta mešanico lastnosti, ki jih imajo le psihopati in lastnosti, ki jih imajo le sociopati. Prav tako v knjigah ni predstavljeno njuno odraščanje, zaradi česar ne vemo, ali so njuna dejanja res posledica negativnega vpliva okolja v njunem otroštvu. Glede na to, da dve izmed treh knjig, torej večina, nista sovpadali z mnenjem medijev, sem hipotezo potrdila. To, da je sodobna literatura nepravilno oglaševana, je lahko zavajajoče za mlade bralce, ti pa posledično motnji med seboj zamenjujejo.

Pri raziskovanju sem naletela na nekaj ovir. Pri pisanju teoretičnega uvoda sem se spopadala s pomanjkanjem verodostojnih virov. Trditve v virih istega avtorja so si med seboj nasprotovale, avtorji so bili laiki in ne znanstveniki, raziskave niso bile podprte z anketami in eksperimenti ... Pri analizi knjig sem ugotovila, da A Clockwork Orange ni najprimernejše delo, ki bi ga lahko uporabila za potrjevanje svoje hipoteze, saj se dogaja v alternativni prihodnosti. Med prebiranjem raziskave je potrebno, da smo pozorni na določene omejitve, ki jih moramo tudi upoštevati pri interpretiranju in posploševanju ugotovitev, hkrati pa predlagam spremembe, s pomočjo katerih bi lahko raziskavo izboljšala. Največje spremembe bi se pri rezultatih najverjetneje pokazale, če bi pri ponovitvi raziskave uporabila večji vzorec dijakov in profesorjev Gimnazije Kranj, ali pa anketo celo izvedla tudi med študenti.

Med samim raziskovanjem se mi je porodilo še veliko novih vprašanj. Predvsem me je presenetilo, kako slabo raziskano je moje izbrano področje. Zato me zdaj zanima, zakaj je temu tako, saj se mi zdi, da bi imeli veliko koristi od poglobljenega znanja na področju psihopatije in sociopatije. Verjetno bi pripomoglo k temu, da bi našli zdravilo za obe motnji ali pa se mu vsaj približali. Zanimivo bi bilo izvedeti, kako psihopati in sociopati razmišljajo o njih samih. V prihodnosti bi bilo tudi zelo zaželeno, da bi se razvile nove tehnike, s katerimi bi lahko ljudi s predispozicijami za psihopatijo in sociopatijo prepoznnavali že v zgodnjem otroštvu. Tako bi pripomogli k temu, da bi zmanjšali morebiten negativen vpliv okolja na te osebe ter jih (ko zdravilo odkrijemo) začeli že zgodaj zdraviti.

6 ZAKLJUČEK

Med raziskovanjem sem odkrila in izvedela veliko novega o psihopatiji in sociopatiji. Tako na primer zdaj vem, od kod izvira izraz psihopat in kdo so bili prvi znani psihopati v zgodovini. Spoznala sem tudi, da ločimo več vrst psihopatov in da na nastanek sociopatov vpliva več različnih dejavnikov. Poznam tudi znanstvenike, ki so jih v preteklosti zanimale iste stvari, ki danes zanimajo mene.

Moje prvo raziskovalno vprašanje je temeljilo na analizi rezultatov ankete, ki sem jo izvedla med profesorji in dijaki Gimnazije Kranj. Prvo hipotezo sem ovrgla, saj sem na podlagi dobljenih rezultatov ugotovila, da nihče izmed anketirancev ni uspel prepoznati vseh psihopatskih lastnosti, ne da bi zraven označil še vsaj eno sociopatsko, in obratno. Tudi na drugo raziskovalno vprašanje sem odgovarjala s pomočjo že omenjene ankete. Drugo hipotezo sem potrdila, saj je anketa pokazala, da skoraj polovica anketirancev za neresnične mite meni, da so resnični. Tretje raziskovalno vprašanje in pripadajoča hipoteza sta temeljila na analizi treh knjig. Najprej sem jih prebrala, nato pa lastnosti glavnih junakov primerjala z lastnostmi psihopatov in sociopatov, ki so znanstveno dokazane. Ugotovila sem, da je na internetu le ena izmed knjig pravilno predstavljena kot pristen prikaz psihopatije v sodobni literaturi. Drugi dve knjigi naj bi po mnenju medijev pravilno predstavljeni sociopate, s čimer pa se po opravljeni analizi ne strinjam, zato sem hipotezo potrdila.

Največ težav mi je pri raziskovanju povzročalo pomanjkanje virov na področju sociopatije. Ker je pojem še precej nov, so obstoječi viri polni neverodostojnih podatkov, ki se med sabo nemalokrat izključujejo, kar mi je delo precej otežilo. Večkrat sem naletela tudi na vire, ki sploh niso razločevali med psihopatijo in sociopatijo ali pa so ju enačili z antisocialno osebnostno motnjo. Nazadnje sem zbrala podatke, za katere menim, da so najpomembnejši in najbolj verodostojni.

V nadaljevanju se mi poraja še precej vprašanj, ki bi jih lahko raziskali. Zakaj lahko na neko osebo odsotnost enega ali obeh staršev tako močno vpliva, da razvije sociopatske lastnosti? Ali druga dela sodobne literature, ki jih nisem preučevala, morda pravilno prikazujejo psihopate in sociopate? Zanima me, ali morda filmi in televizijske serije bolje prikazujejo osebe s temo dvema motnjama. Verjamem, da bomo v bližnji prihodnosti poznali tudi odgovore na ta in še več vprašanj.

7 VIRI IN LITERATURA

1. All That's Interesting (21.2.2020). *10 Of History's Biggest And Most Famous Psychopaths*. <https://allthatsinteresting.com/famous-psychopaths>
2. Anderson, N. E. in Kiehl, K. A. (1.1.2014). *Psychopathy: Developmental Perspectives and their Implications for Treatment*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4321752/>
3. NHS (23.12.2021). *Antisocial personality disorder*. <https://www.nhs.uk/mental-health/conditions/antisocial-personality-disorder/>
4. Blair, R. J. R. in Cipolotti, L. (1.6.2000). *Impaired social response reversal: A case of 'acquired sociopathy'*. <https://academic.oup.com/brain/article/123/6/1122/441919>
5. Blair, R. in James, R. (2002). *Neuro-Cognitive Models of Acquired Sociopathy and Developmental Psychopathy*. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4615-0943-1_7
6. Blonigen, D. M. idr. (3.7.2012). *Psychopathic Personality Traits and Environmental Contexts: Differential Correlates, Gender Differences, and Genetic Mediation*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3387315/>
7. Conti, R. P. (9.2.2016). *Psychopathy, Sociopathy, and Antisocial Personality Disorder*. <https://medcraveonline.com/FRCIJ/psychopathy-sociopathy-and-antisocial-personality-disorder.html>
8. Corbit, L., Kendig, M. in Moul, C. (21.2.2019). *The role of serotonin 1B in the representation of outcomes*. <https://www.nature.com/articles/s41598-019-38938-4>
9. Dein, K. E. (2012). *Psychopathy: Evil or Disease?* https://www.rcpsych.ac.uk/docs/default-source/members/sigs/spirituality-spsig/spirituality-special-interest-group-publications-kalpana-dein-psychopathy-evil-or-disease.pdf?sfvrsn=858fd4ef_2
10. American Psychiatric Association (2023). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR)*. <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm>
11. Diener, E. in Lucas, R. E. (2023). *Personality Traits*. <https://nobaproject.com/modules/personality-traits>
12. Grande, T. (2018, Avgust 23). *What is the Difference Between Primary and Secondary Psychopathy?* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/2pM9rxhv2o>
13. PsychopathyIs (2023). *Facts & Figures*. <https://psychopathyis.org/stats/>
14. Fallon, J. (2013). *The Psychopath Inside: A Neuroscientist's Personal Journey Into The Dark Side Of The Brain*. New York: Penguin Group.
15. Psychology Tools (2023). *Fight Or Flight Response*. <https://www.psychologytools.com/resource/fight-or-flight-response/>
16. Glenn, A. L. in Raine, A. (2014). *Psychopathy: An Introduction to Biological Findings and Their Implications*. New York: New York University.
17. Hamzelou, J. (20.1.2017). *Real-life psychopaths actually have below-average intelligence*. <https://www.newscientist.com/article/2118547-real-life-psychopaths-actually-have-below-average-intelligence/>
18. Hoffman, M. B. in Kiehl, K. A. (2011). *The Criminal Psychopath: History, Neuroscience, Treatment, And Economics*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4059069/>
19. Holland, K. (28.5.2019). *What Is a High-Functioning Sociopath?* <https://www.healthline.com/health/mental-health/high-functioning-sociopath>
20. Psychopaths in Life (2023). *How Do Psychopaths and Sociopaths View The World?* <https://psychopathsinlife.com/how-psychopaths-view-the-world/>
21. Exploring your mind. (6.6.2022). *How to Identify Narcissistic Psychopaths*. <https://exploringyourmind.com/how-to-identify-narcissistic-psychopaths/>
22. Hunter, P. (11.9.2010). *The psycho gene*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2933872/>
23. Institute of Human Anatomy (2022, September 2). *Inside the Brain of a Psychopath* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/AHk7S6prF6M>.

24. Ireland, J. L., Lewis, M. in Mooney, R. (13.5.2019). *Understanding interpersonal relationships and psychopathy*.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14789949.2019.1615102?journalCode=rjfp20>
25. Kruszelnicki, K. S. (26.2.2013). *Spot the psychopath near you*.
<https://www.abc.net.au/science/articles/2013/02/26/3696402.htm?site=12science&>
26. Lilienfeld, S. O. in Watts, A. L. (2016). *Fearless Dominance*. <https://scottlilienfeld.com/wp-content/uploads/2021/01/lilienfeld2016-6.pdf>
27. Lopez-Villatoro, J. M. idr. (4.8.2018). *Borderline Personality Disorder with Psychopathic Traits: A Critical Review*.
<https://pdfs.semanticscholar.org/1162/5dbd05a20e6bdb6ead4c07295473bd9516fd.pdf>
28. MantraCare Author (b. d.). *The Sociopath: Types, Symptoms, And More*.
<https://mantracare.org/therapy/what-is/sociopath/>
29. Markarian, T. (6.4.2023). *15 of the Most Famous Psychopaths in History*.
<https://www.rd.com/list/most-famous-psychopaths-in-history/>
30. Mattingly, M. (15.12.2017). *The Difference Between a Psychopath and a Sociopath*.
https://scholarlycommons.obu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=sociology_class_publications
31. Mirassou, A. (b. d.). *Antisocial Personality Disorder: Understanding Sub-Categories Review*.
https://escholarship.org/content/qt7214r5ct/qt7214r5ct_noSplash_f920f901a0c6c367cc3360dc_aadf3d9a.pdf?t=q1zg8r
32. Morin, A. (7.11.2022). *What Is a Psychopath?* <https://www.verywellmind.com/what-is-a-psychopath-5025217>
33. Naftulin, J. (25.11.2022). *4 defining traits of a psychopath, according to a researcher who studies them*. <https://www.insider.com/4-defining-traits-of-a-psychopath-according-to-a-neuroscientist-2021-11>
34. Pemment, J. (2013). *Psychopathy versus sociopathy: Why the distinction has become crucial*.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1359178913000542>
35. Fran (2022). *Psihopat*. <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=psihopat>
36. Raschle, N. M. idr. (2017). *Callous-unemotional traits and brain structure: Sex-specific effects in anterior insula of typically-developing youths*.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2213158217303200>
37. Rolls, E. T. (2004). *The functions of the orbitofrontal cortex*.
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15134840/>
38. Staloch, L. (27.12.2022). *Study finds psychopaths may not remember emotionally negative events accurately*. <https://www.psypost.org/2022/12/study-finds-psychopaths-may-not-remember-emotionally-negative-events-accurately-64580>
39. Tardi, C. (10.6.2022). *Utilitarianism: What It Is, Founders, and Main Principles*.
<https://www.investopedia.com/terms/u/utilitarianism.asp>
40. Cambridge University Press (4.2.2010). *The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model*. <https://www.cambridge.org/core/journals/behavioral-and-brain-sciences/article/abs/sociobiology-of-sociopathy-an-integrated-evolutionary-model/A5F1DDC8F0D32E036B725FE7BFA761AF#>
41. Turner, A. (b. d.). *Psychopath or Not: How To Tell?*
<https://mindfulnessinspo.com/2022/02/06/psychopath-or-not/>
42. Vaish, A., Grossmann, T. in Woodward, D. (2008). *Not all emotions are created equal: The negativity bias in social-emotional development*.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3652533/>
43. WebMD Editorial Contributors (1.11.2021). *What Is A Superiority Complex?*
<https://www.webmd.com/mental-health/what-is-a-superiority-complex>
44. PsychopathyIs (2023). *What Causes Psychopathy?* <https://psychopathyis.org/what-causes-psychopathy/>

45. The Healthy Journal (2023). *What's a high functioning psychopath?*
<https://www.thehealthyjournal.com/faq/whats-a-high-functioning-psychopath>
46. Young, E. (3.8.2022). *Study casts doubt on idea that murderers are particularly psychopathic.*
<https://www.bps.org.uk/research-digest/study-casts-doubt-idea-murderers-are-particularly-psychopathic>

8 PRILOGE

8. 1 Anketa

Pozdravljen/a!

Sem Meta Gašperlin, dijakinja 2. letnika Gimnazije Kranj. Pri predmetu psihologija pišem raziskovalno nalogu na temo psihopatije in sociopatije, zato sem v ta namen sestavila anketni vprašalnik. Prosim te, da na vprašanja odgovoriš in mi tako pomagaš pri raziskovanju. Izpolnjevanje vprašalnika je popolnoma anonimno. Izpolnjevanje ti ne bi smelo vzeti več kot 5 minut. Za sodelovanje se ti najlepše zahvaljujem.

Spol:

- Ženski
- Moški
- Drugo/ne želim odgovoriti

Starostna skupina:

- Dijak
- Profesor

1. Označi vse lastnosti, ki jih ima po tvojem mnenju psihopat (laganje, pomanjkanje empatije, antisocialno vedenje, površinski šarm, impulzivnost, pomanjkanje občutka za krivdo, dobra osredotočenost, egocentrizem (nezmožnost razumevanja perspektive kogarkoli drugega), imunost na tesnobo, neodzivnost na potencialne grožnje, neusmiljenost, brezobzirnost, podpovprečna inteliganca, preračunljivost, superiorni kompleks, nemoralnost, nezanimanje za varnost drugih, dovzetnost za izpade jeze, nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...), težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov).
2. Označi vse lastnosti, ki jih ima po tvojem mnenju sociopat (laganje, pomanjkanje empatije, antisocialno vedenje, površinski šarm, impulzivnost, pomanjkanje občutka za krivdo, dobra osredotočenost, egocentrizem (nezmožnost razumevanja perspektive kogarkoli drugega), imunost na tesnobo, neodzivnost na potencialne grožnje, neusmiljenost, brezobzirnost, podpovprečna inteliganca, preračunljivost, superiorni kompleks, nemoralnost, nezanimanje za varnost drugih, dovzetnost za izpade jeze, nestabilno življenje (družina, delovno mesto ...), težje vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov).
3. Bi prepoznal/a psihopata/sociopata, če bi ju srečal/a v resničnem življenju?
4. Ali meniš, da si že kdaj srečal/a psihopata ali sociopata v resničnem življenju?
  - a. Če da, kako si ga prepoznal/a?
5. Na 4-stopenjski ocenjevalni lestvici označi, koliko se strinjaš s posamezno trditvijo. Ocena 1 pomeni, da se s trditvijo nikakor ne strinjaš, in ocena 4 pomeni, da se s trditvijo popolnoma strinjaš.

	1	2	3	4
Vsi serijski morilci so psihopati.				
Psihopati so nadpovprečno inteligentni.				
Vsi psihopati so nasilni.				
Vsi psihopati so narcisi (osebe, ki trpijo za duševno motnjo, zaradi katere imajo abnormalno visoko mnenje o sebi).				
Psihopati ne občutijo krivde.				
Vsi psihopati so bili v otroštvu žrtve nasilja.				
Psihopati se lahko odločijo, kdaj občutijo empatijo (»empathy switch«).				
Psihopati ne čutijo ničesar do drugih ljudi.				

6. Na 4-stopenjski ocenjevalni lestvici označi, kako dobro se ti zdi tvoje znanje o psihopatih in sociopatih. Ocena 1 pomeni, da je tvoje znanje pomanjkljivo, ocena 4 pa, da je zelo dobro.

	1	2	3	4
Kako dobro se ti zdi tvoje znanje o psihopatih in sociopatih?				

- a. Kje si znanja na področju pridobil/a (šola, knjige, internet, drugo)? Odgovori le, če si na ocenjevalni lestvici pri prejšnjem vprašanju označil/a 3 ali 4.
7. Kje si pridobil/a vprašanja na področju, če si pri prejšnjem vprašanju označil/a drugo?